

19-02-1990			
Op	Opis	Broj	Vrednost
03	160/1		

NAUČNOM VEĆU PRIRODNO-MATEMATIČKOG FAKULTETA

NOVI SAD

Izveštaj o oceni doktorske disertacije mr Dragice Ahmetović Tomka "TURISTIČKA VALORIZACIJA REGIONALNIH PARKOVA PRIRODE U VOJVODINI".

Na predlog Nastavno-naučnog veća Instituta za geografiju Naučno veće PMF je na svojoj II sednici, održanoj 16. XI 1989. godine, imenovalo komisiju za ocenu ove disertacije u sledećem sastavu:

dr Miroslava Laškov, vanredni profesor Instituta za geografiju PMF u Novom Sadu - predsednik,

dr Stevan Stanković, redovni profesor Katedre za geografiju PMF u Beogradu - član,

dr Mihelj Mikeš, redovni profesor Instituta za biologiju PMF u Novom Sadu - član,

dr Momčilo Vukičević, redovni profesor Pravnog fakulteta u Novom Sadu - član.

Navedena komisija je pregledala disertaciju i može da izvesti o sledećem:

Obim rada je 249 kucanih strana. U tekst je ugrađeno 43 tabele i 13 grafičkih priloga. Spisak navedene literature i izvora podataka sadrži 80 brojeva.

Sadržina ove disertacije zalazi u sfere više naučnih disciplina: turističke geografije, turizmologije, biogeografije, ekologije i prostornog planiranja.

Posebno je značajno što problematika regionalnih parkova prirode u Jugoslaviji nije dovoljno istražena, a opšte prihvaćene metode u nacionalnim parkovima ne mogu se jednostavno primeniti na regionalne parkove jer je njihov osnovni cilj izdvajanja turistička valorizacija i korišćenje, te je rad ove vrste doprinos pomenutoj metodologiji.

Autor disertacije nije obradio svih devet regionalnih parkova u Vojvodini. već je potpuno opravdano odabrao pet i to: Palić-Ludoš, Subotičku šumu, Panoniju, Zobnaticu i Stari Begej, jer su ostali po raznim osnovima sporni. Tako su regionalni parkovi u Temerinu i Sremskoj Kamenici proglašeni po starom sada nevažećem zakonu, park Gornje Podunavlje teritorijalno pripada

dvema republikama i njime upravlja kombinat "Jelen" na čisto ekonomskim principima šumske i lovne privrede, a za regionalni park Vršaačke planine se vodi postupak za viši rang zaštite.

U uvodnom delu rada (str.1-9) navedena je zakonska regulativa, predmet, cilj i zadaci istraživanja kao i primenjene metode.

Glavni deo rada obrađuje sa svih aspekata turističke geografije sledeće regionalne parkove prirode u Vojvodini: Palić-Ludoš (str.10-69), Subotička šuma (str.70-102), Panonija (str.103-136), Zobnatica (str.137-175) i Stari Begej (str.176-235). Svi parkovi su obrađeni po gotovo identičnim odeljcima te će iz toga razloga biti zajednički analizirani.

U odeljku o p š t e k a r a k t e r i s t i k e utvrđena su akta, vreme i način proglašenja pomenutih teritorija za regionalne parkove prirode, kao i radne organizacije koje su preuzele brigu o njihovom održavanju i korišćenju. Pri tome autor daje kritičko mišljenje o statusu koji imaju pojedini parkovi (Subotička šuma) i ukazuje na neke obaveze koje iz Rešenja o proglašenju nisu izvršene, a koje su trebale da obezbede zaštitu izdvojene površine (Panonija) i njeno plansko korišćenje. Kod Panonije, osim toga, nisu bile utvrđene granice regionalnog parka, te je kandidat pokušao da nakon sprovedenih istraživanja utvrdi tačnu teritoriju parka sa zaštitnom zonom.

U odeljku t u r i s t i č k o - g e o g r a f s k i p o l o ž a j je utvrđen geografski položaj parkova, njihove geografske koordinate, vrste i kategorija saobraćajnica koje ih prelaze, dodiruju ili prolaze na izvesnoj udaljenosti, što je veoma značajno za turistička kretanja. U okviru turističkog položaja ukazano je na tokove turista, uglavnom stranih koji se u Vojvodini nalaze u tranzitu i na naselja koja se nalaze u krugu od pedesetak km, a koja bi mogla da budu ishodišta domaćih izletnika. Autor ukazuje na opasnost izgradnje nove trase međunarodnog puta E-5 koja treba da prođe između jezera Palić i Ludoš, tačno preko sredine regionalnog parka, čiji će saobraćaj ugroziti stabilnost ekosistema parka ukoliko se ne preduzmu odgovarajuće zaštitne mere. Kod parkova Palić-Ludoš i Subotička šuma, čije se teritorije dodiruju, ukazuje na opasnost od konkurentne politike i predlaže razvoj raznovrsne komplementarne turi-

stičke ponude, što bi doprinelo povećanju značaja oba parka.

U odeljku o s n o v n e i p o s e b n e p r i r o d-
n e k a r a k t e r i s t i k e obrađeni su svi prirodni tu-
ristički motivi: reljef, klima, hidrografija, biljni i životinjski svet. Pored sačinjenog registra ovih motiva ukazano je na one koji imaju turističku vrednost kao što su: dinski reljef, re-
ke, prirodna i veštačka jezera, bare i izvori termomineralne vo-
de. Iako umerenokontinentalna klima Panonske oblasti nije turi-
stički atraktivna prikazane su njene osobine značajne za turi-
stički boravak i to: srednje mesečne temperature, relativna
vlažnost vazduha, osunčavanje, broj dana bez padavina, broj da-
na sa jakim vetrom i srednja brzina vetra u predsezoni, glavnoj
sezoni i postsezoni. U okviru biljnog sveta ukazano je na poseb-
no interesantne biljne zajednice, kako autohtone tako i na zasa-
đene, na botaničke bašte, rasadnike i pojedina zaštićena stabla.
Na isti način obrađen je životinjski svet određenih biotopa.
Ukazano je na ugroženost prirode ljudskim aktivnostima u određe-
nim delovima parkova. Odeljak prirodne karakteristike završava
izdvajanjem posebnih prirodnih vrednosti, tzv. temeljnog feno-
mena, na osnovu kojih je izvršeno proglašenje regionalnih par-
kova u Vojvodini.

U odeljku s t a b i l n o s t e k o s i s t e m a i
s t a n j e z a š t i t e p r i r o d e autor ukazuje na opa-
snosti koje prete očuvanju ekosistema u pojedinim regionalnim
parkovima i kritički razmatra mere koje se preduzimaju.

Nakon analize prirodnih motiva svakog parka metodom kvanti-
tativno-kvalitativne valorizacije ocenjena je njihova vrednost
kroz sledeće aspekte: opšta svojstva, specifična svojstva (ret-
kost), atraktivnost, korisnost tj. mogućnost turističkog kori-
šćenja i konkurentnost u odnosu na ostale, kao i opšti turistič-
ki značaj pojedinih prirodnih turističkih motiva.

Sledeći odeljak posvećen je a n t r o p o g e n i m m o-
t i v i m a koji u regionalnim parkovima prirode u Vojvodini
predstavljaju pretežno dopunske faktore turističke ponude (izu-
zev na Zobnatici) ali ipak imaju značaja za obogaćivanje sadrža-
ja turističkog boravka. U okviru kulturno-istorijskih znamenito-
sti registrovana su arheološka nalazišta, interesantne zgrade i
skulpture u slobodnom prostoru, a od institucija muzeji i umet-
ničke kolonije. Ukazano je na etnosocijalne i interesantne ambi-

jentalne karakteristike prostora (salaše) koje bi mogle da se iskoriste za uređenje etnoparka. Evidentirane su i sve manifestacije kulturno-umetničke, zabavne i sportske sadržine kao i običajne svečanosti. Autor, pri tome, ukazuje na njihove nedostatke, uglavnom nedovoljnu specifičnost i originalnost, što bi im dalo karakter prave turističke atrakcije. Obradeno je i tradicionalno kulinarstvo što, u ovoj mnogonacionalnoj sredini sa raznovrsnim običajima i načinima pripremanja jela, nije dovoljno iskorišćeno. Ukazuje na potrebu otvaranja specijalizovanih nacionalnih restorana, kao i preporučuje gradnju objekata koji će očuvati elemente autohtone sredine, što nije slučaj kod Panonije. Na kraju je izvršena kvalitativno-kvantitativna valorizacija svih antropogenih motiva za svaki park ponaosob.

Poseban odeljak je posvećen materijalnoj bazi razvoja turizma i prostornoj organizaciji u regionalnim parkovima Vojvodine. U svakom parku su evidentirani smeštajni i drugi ugostiteljski objekti, njihova kategorija i kapaciteti, kao i mišljenje autora o njihovoj nameni i kvalitetu usluga. Prikazani su i turistički objekti specijalne namene i sportsko-rekreativni tereni. Data je ocena opremljenosti prostora, pružanja informacija, prodaje suvenira i karata, iznajmljivanja opreme i dr. Utvrđeno je šta od pomenutih objekata nedostaje i u tom smislu su dati predlozi. Obradena je i infrastrukturna opremljenost prostora, stanje saobraćajnica kroz parkove, parkinzi, vodosnabdevanje, odvod kanalizacionih i atmosferskih voda, snabdevanje električnom energijom i PTT služba. Pri tome je ukazano na moguće zagađivače.

U vezi prostorne organizacije tj. izdvajanja zona: strogi rezervat, turistička zona i zaštitna zona ocenjeno je da li je zoniranje, ukoliko je izvršeno, učinjeno ispravno, a u slučaju Zobnatice, gde nisu bile izdvojene zone, dat je predlog. Na kraju su date ocene materijalne baze koja je veoma značajna za razvoj turizma jer ukoliko ne odgovara prednostima postojećih turističkih motiva može postati ograničavajući faktor daljeg razvoja

Za sve obrađene regionalne parkove urađene su karte na kojima su označeni lokaliteti svih atraktivnosti (prirodnih i antropogenih), sve vrste smeštajnih i drugih objekata turističke namene.

Kroz odeljak razvoj turizma date su karakteristike svih oblika i vrste turizma koje su već zastupljene u

regionalnim parkovima Vojvodine. Prema organizacionim karakteristikama postoje svi oblici: izletnički i ekskurzioni u svima, tranzitni u pojedinim, a na Panoniji se od 1988. godine može govoriti i o boravišnom turizmu (obzirom da je prosečna dužina boravka veća od 3 dana). Dato je i kretanje broja domaćih i stranih turista kroz uporednu analizu za parkove, opštine na čijoj se teritoriji park nalazi i za SAP Vojvodinu uz podatke o prosečnoj dužini boravka. Prikazane su sve zastupljene vrste turizma kao: kupališni, lovni, ribolovni, naučno-obrazovni, manifestacioni, sportski, poslovni, a od omladinskog turizma "škola u prirodi" i letnja škola u pojedinim parkovima. Data je i iskorišćenost smeštajnih kapaciteta u objektima gde se vrši evidencija noćenja turista. Značajno je to da je autor ukazao na vrste turizma koje treba u pojedinim parkovima razvijati budući da za njih već sada postoje uslovi.

Utvrđene su kontraktivne zone izletničkog turizma i naselja koja emituju izletnike o kojima ne postoji evidencija. Istaknuti su problemi sa brojem turista u objektima van turističkih mesta (hotel "Jadran" u Zobnatici) čiji se broj pripisuje sedištu opštine.

Kao poseban problem autor ističe što je jedino u parku Stari Begej određen kapacitet posećenosti. U tom smislu za ostale parkove predlaže dnevni broj posetilaca (po ha ili broj kupača i pecaroša duž obalske linije). U daljem razvoju turizma ovom pitanju treba posvetiti posebnu pažnju kako se nebi ugrozile vrednosti parkova.

Odeljak o r g a n i z a c i j a i p r o p a g a n d a turizma. U vezi organizacija kojima su parkovi povereni na upravljanje zbog nestručnosti osoblja u većini slučajeva nije usklađen režim zaštite prirode sa razvojem turizma.

O propagandi govori se samo u parkovima Palić-Ludoš, Zobnatica i Stari Begej jer u ostalima u tom pravcu nije ništa učinjeno. Pored organizacija koje upravljaju parkovima propagandom bi trebalo da se bave i Turistički savezi opština. Kao primer adekvatne propagandne akcije istaknuta je Zobnatica.

Za regionalni park Stari Begej urađeni su programi zaštite prirode i razvoja turizma međutim, autor upozorava da se oni ne realizuju zbog nedostatka finansijskih sredstava, što se odražava na opremljenost prostora i realizaciju turističkih programa.

E f e k t i r a z v o j a t u r i z m a posmatrani su na učešću prihoda od turizma u narodnom dohotku opština u kojima se nalaze regionalni parkovi. Autor konstatuje da se organizacije koje brinu o parkovima nalaze u kritičnoj ekonomskoj situaciji što ima za posledicu neumereno korišćenje prirodnih resursa. Upozorava da će nastavljanje ovakvog stanja direktno uticati na status parkova i izazvati ugrožavanje "temeljnog fenomena".

U odeljku o c e n a t u r i s t i č k e p o t r a ž n j e autor ističe da turistička ponuda regionalnih parkova Vojvodine na međunarodnom turističkom tržištu može biti konkurentna samo sa dobro organizovanom i atraktivnom ponudom vezanom za specifičnosti ovog prostora a te su lovni, ribolovni turizam i posmatranje ptičjeg sveta. U domaćem turizmu turistička potražnja će se razvijati u pravcu stacionarnog kupališnog turizma u kombinaciji sa sportsko-rekreativnim aktivnostima obzirom da će, zbog teške ekonomske situacije u kojoj se naša zemlja nalazi, domaći turisti moći sve manje da koriste turističke vrednosti višeg ranga kao što je leti more a zimi planine.

Na kraju, autor u odeljku o p š t a o c e n a m o g u ć n o s t i r a z v o j a t u r i z m a rezimira ocene svih faktora značajnih za razvoj turizma: prirodne karakteristike, antropogene vrednosti, materijalnu bazu i turističku opremljenost prostora svih proučenih regionalnih parkova prirode u Vojvodini.

U okviru ovog odeljka razmatrani su i ocenjeni svi oblici i vrste turizma koji bi se mogli razviti kroz sledeće pokazatelje: moguća atraktivnost, konkurentnost ponude, potreban nivo materijalne baze i turističke suprastrukture, potreban nivo organizovanosti i značaj u razvoju turizma. Analizom su dobijeni prioriteti u razvoju i faze istupanja na turističko tržište (I-II-III).

Budućoj p r o s t o r n o j o r g a n i z a c i j i regionalnih parkova u Vojvodini posvećen je poseban odeljak. Autor zastupa mišljenje da su nepotpuni propisi o režimu korišćenja zaštićene prirode u regionalnim parkovima Vojvodine, što može ugroziti ekosistem. Osim toga, zbog nedovoljne opremljenosti parkova, posetioci nisu informisani o načinu ponašanja u tim prostorima. Veoma značajno u radu je to što je autor na osnovu opšteprihvaćenih teoretskih načela o zoniranju u zaštićenim delovima prirode, na osnovu karakteristika ekosistema, namene prostora i potrebnog režima zaštite, izdvojio u svakom parku 3 zo-

ne: zonu temeljnog fenomena, turističku zonu i zaštitnu zonu, a u nekim slučajevima i dodatne podzone. Sve zone su označene na kartama i to za svaki park posebno. Kod svake zone je ukazano na nedostatke postojećih propisa, potrebne mere koje treba preduzeti u cilju zaštite, istaknuta je namena zone tj. dozvoljene aktivnosti turistima i stanovnicima koji u zoni žive.

U odeljku režim korišćenja ima interesantnih predloga da se na nekim lokalitetima u parkovima formira turističko naselje sa etnosocijalnim ambijentalnim karakteristikama ili prirodnjački kamp za boravak grupa i pojedinaca koje interesuje autohtona sredina, a posebno ptičji svet.

Posebno je ukazano na potrebu informisanja stanovnika i posetilaca o vrednostima prostora u parkovima izdavanjem propagandnog materijala, postavljanjem informativnih tabli - panoa i organizovanjem stalnih i povremenih izložbi, vodičke službe i

U odeljku pravci razvoja autor predlaže tri faze razvoja u svakom parku (I-II-III). Pri tome ističe obaveze koje u svakoj fazi treba izvršiti, kao i oblike i vrste turizma za koje postoji odgovarajuća materijalna baza i kadrovski potencijal.

Na kraju rada data je komparativna turistička valorizacija svih proučenih parkova (str.215-224) u okviru koje su istaknute zajedničke osobine i razlike i data principijelna rešenja uvođenja turizma u regionalne parkove prirode u Vojvodini. U 1988. godini u četiri parka, za koje postoje podaci o broju turista, boravilo je 27.304 turista, što iznosi 5% ukupnog broja turista u SAP Vojvodini.

Ocenjujući ovaj rad mišljenja smo da je autor disertaciju obradio u skladu sa odobrenom temom. Obradena građa je sistematično i pregledno prezentirana i ilustrovanog odgovarajućim kartama.

Doprinos rada je u tome što je u prvom redu izvršena kompletna inventarizacija svih turističkih motiva (prirodnih i antropogenih), smeštajnih kapaciteta i drugih turističkih objekata u regionalnim parkovima prirode u Vojvodini a zatim njihova turistička valorizacija po jedinstvenim kvantitativno-kvalitativnim merilima.

Pošlo se od pretpostavke da će svi regionalni parkovi prirode na relativno malom prostoru, kao što je Vojvodina, imati

zajedničke elemente turističke ponude te je polazna premisa bila da će se doći do zajedničkih rešenja prilikom turističke valorizacije. Istraživanje je pokazalo da se javljaju značajne nazlike između pojedinih parkova i da oni međusobno ne treba da deluju konkurentski već da njihovu turističku ponudu treba razvijati komplementarno.

Rad je ukazao na mnoge nepravilnosti koje se javljaju, kako prilikom njihovog proglašenja za regionalne parkove prirode (neutvrđene granice, neodređene zone korišćenja), tako i u njihovom sadašnjem statusu, turističkoj opremljenosti i prezentaciji.

Autor je izvršio prostorno zoniranje regionalnih parkova Vojvodine na osnovu jedinstvenih kriterijuma, što do sada nije učinjeno. Osim toga, predložene su tri faze istupanja na turističko tržište i naznačene prioritete obaveze u svakoj fazi.

Kandidat je u prikazu ekoloških osobenosti datih regionalnih parkova koristio postojeći, relativno sporadični materijal i dokumentaciju o prirodnim svojstvima i prostornim aspektima datih staništa biocenoza unutar pojedinih regiona, na kojima kasnije zasniva procenu o turističkim vrednostima i potencijalnim mogućnostima, koje dati objekti pružaju. Iz ovoga proizilazi da pre prethodne sveobuhvatne ekosistemske analize sastava i strukture pojedinih regionalnih parkova, u turističkoj razradi ukazuje se samo na zaštitu, odnosno perspektivu korišćenja pojedinih delova datog regionalnog parka, a ne na očuvanje i njihovo unapređivanje pri svestranom i adekvatnom korišćenju. Veoma je značajno to što je autor u zavisnosti od tipa ekosistema (obala, šuma, strogi rezervat) predložio normative kapaciteta prostora i dimenzionisanje turističke posete.

Interdisciplinarnost disertacije je zahtevala da kandidat pokloni pažnju, sa jedne strane zakonodavno-pravnim odnosno samoupravno-regulativnim, a sa druge prostorno i privredno planskim aspektima funkcionisanja i razvoja tretiranih regionalnih parkova prirode. Radi se o objektivnim okvirima u kojima treba i jedino mogu da egzistiraju i deluju ove mezoekonomske jedinice vojvodanskog turizma. Navedene sastavne komponente su, u manjoj (privredno-planska) ili većoj meri (prostorno-planska i zakonodavna) zastupljene.

Sadašnji promet turista u regionalnim parkovima Vojvodine iznosi 5% vojvodanskog turističkog prometa. Ekonomske efekte nije bilo moguće tačno sagledati, ali u svakom slučaju nisu u skladu sa postojećim mogućnostima.

Zbog tranzitnog položaja većine parkova (Palić-Ludoš, Zbornatica i Panonija) uočljiva je inostrana turistička tražnja, međutim turističku ponudu regionalnih parkova Vojvodine treba prvenstveno usmeriti ka domaćim turistima. Naučno-obrazovni, lovni, ribolovni, sportsko-rekreativni i poslovni, kako izletnički tako i ekskurzioni, tranzitni i boravišni turizam su vrste i oblici turističkih kretanja koje imaju mogućnosti za razvoj.

Literatura i izvori na kraju rada sadrže kompletnu listu važećih propisa, tekućih planskih dokumenata i drugih priloga koji predstavljaju osnov za dalja istraživanja.

Ova disertacija predstavlja samostalan rad čiji je doprinos nauci prvenstveno taj što može da posluži kao model turističke valorizacije regionalnih parkova prirode.

Iz navedenih razloga komisija ^{je} predlaže ^{ila} Naučnom veću Prirodno-matematičkog fakulteta da da saglasnost da se ova disertacija javno brani.

Članovi komisije

M. Laškov

dr Miroslava Laškov, vanredni prof.

St. Stanković

dr Stevan Stanković, redovni prof.

M. Mikeš

dr Mihalj Mikeš, redovni profesor

M. Vukičević

dr Momčilo Vukičević, redovni prof.